

Fra Bolbjerg og omegn i fordums dage

Af JENS ROLIGHED

EN TUR TIL BOLBJERG har let ved at bringe rige oplevelser. Man bliver her for alvor mindet om, at Han herred er landet med de vide udsigter, idet man på limstensbakken Bolbjerg kan se vidt ud over storslåede klitstrækninger med formationer som kegler, kupler og kamelsadler, og man kan se ud over havet, hvor revlerne er skyld i, at vandet viser sig i forskellige lyse og mørke farver.

Man bliver også mindet om længst forsvundne tider, idet limstenen i Bolbjerg og Skarreklit fortæller om den helt gamle tid for årmillioner siden, da vort land af bitte, små bryozoaer begyndte at blive bygget op nede i havet.

Og oldtiden bliver man mindet om; for et par kilo meter inden for Bolbjerg ligger Troldsting med bopladsrester både fra bronze- og stenalderen.

Fra Thisted-Aalborgvejen kommer man lettest til Bolbjerg ved at følge Bolbjergvejen, som man nu kan køre ad helt op på bakkens top eller Na-arbak, som nogle kalder den. Bolbjergvejen er fra gammel tid kaldt Prinsensvej, og det hedder sig, at den har fået navnet, fordi en prins skal have givet ordre til dens istandsættelse.

Måske var det den senere Kristian den Ottende. Han besøgte egnen og var på Bolbjerg 1842. Ved den lejlighed, fortæller fhv. gdr. Otte Ottesen, Lund, fik min bedstefar, Gammel 0-ot (Otte Andersen) en kroningsmedalje, som endnu opbevares i slægten. Han var sognefoged og havde muligvis med vejens istandsættelse at gøre.

Bygninger på Bolbjerg

Otte Ottesens farbror, fiskeeksportør i Thisted Jens Rod Ottesen, har til viceinspektør P. L. Hald fortalt om et hus på Bolbjerg: Der lå et lille hus, der var helt forfaldent. Det blev i 1840 eller 1842 afløst af et nyt hus, det blev opført af limsten, som blev savet ud af Bolbjerg. Penge til husets opførelse kom ind dels ved gaver fra egnens folk og dels ved tilskud fra amt og stat. En mand fra Lild forestod opførelsen af huset. Det blev stående i lang tid og gjorde god nytte som sømærke; men da det ikke blev vedligeholdt, faldt det efterhånden sammen, og resterne forsvandt lidt efter lidt - sådan som det var skik og brug der på egnen. Fra gammel tid var der spæet, at der på Bolbjerg skulle bygges et kongeslot, og så skulle der komme en prins og bo der. -

Muligvis kan huset være bygget i anledning af, at man på den tid prøvede at afholde folkefester på Bolbjerg ligesom på Himmelbjerg. I begyndelsen af juli 1840 samledes på Bolbjerg 300 mennesker til tale og sang. (Randers Avis 8.-7. 1840). Himmelbjergpræsten (Blicher) sendte i 1841 en hilsen "til de dannemænd, som på Bolbjerg ifjor havde samlet sig, drevne af den gode ånd".

Fisker og redningsmand, dannebrogsmænd Niels Kr. Stentoft, der i 1860erne havde sin barndomstid ved Bolbjerg, har fortalt, at hvor Bolbjergs hus har været, var der i mange år en firkantet, grøn plet, der mindede om stedet. Han fortalte videre: Min bedstefar, Kræn Stentoft, har sikkert savet sten til huset. Han fik 5 kr. for 100 store

limsten. Som dreng var jeg med til at hjælpe ham. Stenene blev båret op ved, at man i et stykke reb havde én sten forpå og to bagpå. Over husets dør var der en særlig smukt tilhugget sten med kongens navn på (rimeligvis Kristian den Ottendes, da den første fest på bjerget var bestemt til afholdelse på denne konges kroningsdag).

1907 lod sagfører Mikkelsen og tømrermester K. Nielsen, Thisted, opføre et badehotel på Bolbjerg. Det var vanskeligt at få materialet ført derud ad de dårlige veje, og opførelsen kostede ca. 70.000 kr. Kunstmaler Gustav Fenger, hvis fader en tid var læge i Thisted, udsmykkede hotellets sal med sine billeder. Han var nogle år gift med forfatterinden Thit Jensen. Begge holdt i en del somre til på hotellet. Ikke længe derefter udsendte Thit Jensen bogen om "Den erotiske hamster". Ejerne af badehotellet havde i nogle år en kelner til at ordne beværtningen. Frk. Mejlby, der senere fik det i forpagtning, købte det og var værtinde gennem en lang årrække. Derefter overtoges det af Iversen og fru Jensen. 1940 tog tyskerne badehotellet i besiddelse og sprængte det i luften.

Troldsting

Et par kilometer inden for Bolbjerg ligger Troldsting hvor der var boplads både i stenalderen og bronzealderen. Fra den yngre stenalder er fundet bålpladser og værksteder til forarbejdelse af stenredskaber. Og jeg har på stedet fundet en kærneøkse, der minder om færden på Troldsting i den ældre stenalder. N. Kr. Stentoft fortalte, at han fra 1860erne kunne huske en runddysse, hvor han havde været med til at kravle ind under overliggeren. Men en stenhugger Schæfer fra Klim kløvede stenene, og de blev af egnens folk brugt til bygninger, særlig mange kom til den nu forsvundne og udstykkede Rotbølgård vest for Bjerget bakke. På Troldsting er fundet en mængde stenredskaber, og det næststørste lerkar, der er fundet i landet, fandtes her dækket med en hvalknogle; karret findes på Nationalmuseet.

Troldsting, der danner Vust sogns vestgrænse, hæver sig ca. 60 m over havet. I "Skelstenene" har forfatteren Thorkild Gravlund fortalt om stedet: "Blandt store sten, hvor troldfingrenes mærker kendes, og hvor der findes skjulte skatte, ligger en sten ved navn Larses Målekar, måske et mål for skattene?" Om stenen er i øvrigt berettet, at den er kommet på en isflage fra de norske fjelde. En anden af de ældre har ment, at der var tingsted på Troldsting, og at Larses Målkar (muldkar) har været benyttet til muld, for når man i gamle dage skødede ejendom til én, tog man en håndfuld muld og kastede i skødet på ejendomskøberen. Tingsted for mennesker kan der dog ikke have været, da dette holdtes på en mere centralt beliggende plads. Men da det er et bakket og sandet terræn med store sten, har naturen givet anledning til, at man troede, troldene holdt til her og havde oprettet deres tingsted. Ved en sådan lejlighed kunne det være nærliggende at kalde stenen Larses Målkar, enten man tænkte på mål eller muld i forbindelse med navnet. Og

Lars er et almindeligt mandsnavn; det er derfor, det hedder om en praler: Han er en stor Lars; om en, der er doven, siges: han er en doven Lars, og falder noget på jorden eller på gulvet, ligger det på Larses hylde, således er det også naturligt, at det er Lars, der er med på tingstedet, især når en ejendom tilskødedes på vanlig vis ved at kaste muld.

En stor part af Trolldsting hørte under Nørklitgård. Derfra kom der om sommeren 18 ungmåtter ud på terrænet, det var særlig stude, og om natten skulle de fæstes henne i et engdrag. En hjorddreng måtte tage sig af dem. Når han om morgenen mellem kl. 5 og 6 havde flyttet fårene, skulle kreaturerne føres fra engdraget og gå løse på Trolldstings lyngbakker til ved aftenstid. I den tid var det let at få en hjorddreng i de forskellige gårde. En ti års drengs sommerløn var 10 kr., et par træsko og et pund tow (uld). Dog kunne en dreng være glad, når han til november kom tilbage til sit hjem med den tjente skilling og med tow i et klæde. Når hjorddrengen blev 12-13 år, kunne pengelønnen for en sommer stige til 35 kr.; men så blev der også sjældent tid til at komme i skole. Hvis hjorddrengen spurgte: "Må a komm' i skole i morgen?" kunne svaret lyde: "Nej, det kan ikk hjælp, vi håår så travlt!" Og skulle der være marked i Fjerritslev, kunne en hjorddreng fra Lild sogn godt blive stillet over for at trække 8 stude de 20 km til markedet. Der måtte han så være hele dagen og klare sig med en mellemmadspakke samt en sodavand, som husbonden var så flot at købe til ham, da det lykkedes at få solgt de 4 stude, de andre stude måtte han vende tilbage med, og det var en meget trættende tur for såvel drengen som dyrene.

Ved Trolldsting er der engang fundet en guldring og bronzesager, og i 1840'erne blev der efter en storm, da sandet blæste bort, fundet ben af et menneske, og ved sognefogdens foranstaltning blev de begravede på Vust kirkegård.

Der går sagn om, at der ved vestsiden af Kvolbsbjerg engang boede en mand, som, når han var i trang, gik over til Trolldsting og hentede rav fra et skatkammer, han havde fundet, og ravet solgte han til Aalborg; én gik således for ham til Aalborg for en specie, hver gang han blev forlangt til det. Denne mand ville have at vide af Kvolbsbjergmanden, hvordan han kunne få så meget rav; det ville han ikke sige; men det skulle nok komme frem ved en hændelse. Der blev tit ledt efter det, men man kom aldrig på spor efter hemmeligheden.

Bolbjerg Huse

Ejendommene nær ved Bolbjerg kaldtes Bolbjerg Huse. Før i tiden var der seks, hvoraf de fem lå vest for og et øst for Bolbjerg-vejen. Folk, der er opvokset der, bor nu forskellige steder i Tømmerby-Lild kommune. Noget glædeligt og ungdomsfriskt er der over dem, når de beretter om deres skønne barndomstid i den afsides egn, hvor de ved, hvad egnens folk gennem årene har kaldt de forskellige dele af landskabet.

Når man fra Trolldsting gik til husene ved Bolbjerg, havde man på den ene side "Larses Moldkar", og på den anden side var "Thulens Bakk". Nord derfor ligger "Turnbakken", der har sit navn, fordi den er fyldt med havtjørn, og øst for Bolbjerg findes "Horgels Rånk", en bankerække med lyng og havtjørn. Mod sydøst er "Fladstensbakk", hvor der er fundet redskaber fra oldtiden, og nær ved ligger "Splittenstenen". Vest for Bolbjerg er

"Juls Naers Bakker", og dér er også "Ravnens Bakk", hvor der før i tiden var mange ravne. Også på Skarreklit har ravnene holdt til, forhen har der været to ravnereder, ligesom de også har haft to reder på nordsiden af Bolbjerg. Til tider ødelagde de fårenes nyfødte lam ved at hakke deres øjne ud. Skarvene eller ålekragerne ville gerne være på de samme steder, og endnu ser man dem ofte ved Bolbjerg.

Omtrent midt mellem Lildstrand og Bolbjerg ligger "Vodbakk", hvor fiskerne har brugt at tørre deres vod. Det er nær ved Sanitshage, hvor der i sin tid var så stærk tale om at bygge havn, at der var stor valfart til stedet; man ville undersøge, om det virkelig var en plads, hvor det gjaldt om at erhverve sig grunde.

Syd for Bolbjerg er Rimmen. Og dér er navn på en mængde rinder. Helt henne mod Valbjerg øst for Bolbjerg er "De blå Rinder", så er der ellers "P. Persens Rinde", "Den grønne Rinde" og "Østersåensrinde". Der er andre områder med navne som "Kvasbakshwoller", "Sivesskår", "Havmavn", "Dollen Kjar" og "Kortsens Hav", et hav, hvor Kortsen sejlede ud fra og landede igen, ikke med oceandamper, men med en meget lille pram.

I det sumpede område "Olen" (ålen) udspringer det største vandløb "Senø" eller Senå, den snor sig vidt omkring, så det bliver *sent*, inden den når ud til Lund Fjord, derved skal den have fået sit navn. Ved Bolbjerg vejen fører "Ingeborgs Bro" over åen, et sted, der ikke altid var så let at passere, ikke fordi der gik en hovedløs hest som ved "Huelbakken", men det kunne ske, at den kørende, der sigtede efter broen, ikke var "helt ren i hovedet", og så stod mange inden for deres hyttes vinduer med bange anelser: Ville det lykkes at ramme broen? Og når "den blinde mand" skulle over, stod han gerne længe og stampe med sin stok, idet han spurgte de vejfarende: "Er a snår ved browen?" Børnene fra Bolbjerg huse kunne få lyst til at efterligne den blinde, idet én fik et klæde bundet for øjnene og en kæp i hånden, og så blev kammeraterne spurgt: "Er a ikk snår ved browen?"

I Bolbjerg Huse boede bl.a. Kræn Stentoft, der savede sten ved Bolbjergs nordvesthjørne. Når en limstensplade var slået løs, havde han en bønne med vand stillet således, at der gennem en fjerpipe kunne dryppe vand ned på stenen, så gik saven lettere. Man ser endnu mange af sognets huse, der har ydermure af sådanne limsten, medens flere bygningers skillemure er opført af tørrede, ubrændte teglsten fra teglværket ved Kvolbsbjerg. I øvrigt hentedes hovedparten af limsten til Lild sogn fra Thorup Kløv; derfra hentedes også limsten til kalkbrænding i Kvolsgård kalkværk, hvor man samtidig med denne industri også brændte teglsten.

En anden fra Bolbjerg Huse, Per Thamsen, havde selv været med til at opføre det hus, hvori han boede med sin familie. Huset blev siden kaldt "Forfatterhuset", og her har bl.a. fru Thit Jensen holdt til i flere somre. Det var i den tid, hun betroede et par ældre folk, at hun tit fulgtes med en usynlig dreng ved stranden, hun dikterede hende, hvad hun skulle skrive. Da badhotellet under besættelsen forsvandt, søgte man til samme hus, for der kunne man købe kogt vand til kaffe, ligesom der kunne fås adskilligt andet til vederkvælgelse. Huset ejes nu af folk, der har tilknytning til Tuborg-bryggerierne.

Et andet limstenshus nærved er ca. 185 år gammelt. Der var i flere år en eneboer J. Tyrrestrup. Som det ydre

var også det indre af huset i gammel stil, således var der alkoveseng i dagligstuen, ligesom der var bilæggerovn, hvori der kunne fyres fra køkkenet. Der var alt for langt at sende mælk til mejeriet, derfor kærnedede J. Tyrrestrup selv sit smør. 1959 solgtes huset til direktør B. Wikke, København, der benytter det til sommerbolig. Direktøren har på en smuk måde istandsat huset, så det stadig har en form, der passer godt til omgivelserne.

Både huse og jord derude kunne have et fattigt udseende. Når man stiledede mod døren i Trine Madsens hus, passerede man først "Ageren", en lille plet, der tidligere havde været dyrket, men atter var blevet lyngklædt. Man havde navn til de forskellige områder, fx.: "Melbobakk", "Den svedne bakk", "Bakk'skær", "Hundeng", "Den bitte eng", "Grimskjar" og den store, nøgne slette "Budsig". De fleste havde nogle får og én eller to køer, ja, enkelte drev det, så vidt, at de blev kørende med en stud eller en hest. Hvem, der havde opnået at få en hest, ville til tider have den til at udrette meget, men gik det alt for voldsomt, var der andre til at holde hånd over dyret ved at sige: "Nu behøver du da derfor ikk at køre lyw af den!"

På Valbjerg øst for Bolbjerg havde en nybygger omkring 1870 opført sin bolig i klitlandskabet. Limstenene til huset savede han ud af Valbjergs nordside, og leret til at mure med kunne graves op, når sandet skovledes til side; brønden kunne fremstilles ved hjælp af de kasser, der skyllede ind på stranden; derfra kunne der også hentes strandtømmer til brændsel, en lang stang kunne så herligt stikkes gennem limstensmuren og ind i bilæggeren, når så et stykke af stangen var brændt, gik man udenfor og gav den et skub, så et nyt stykke kunne brænde. I øvrigt skaffedes "illing" ved at grave "skåttørv" i det dybe, eller man bjærgede de runde lyngtørv, der kaldtes "flåttørv", eller de firkantede tørv, der hentedes i mosens eller klittens overflade, dem kaldte man "stiktørv" eller "hown tørv" (huggede tørv). Det hændte også, en kone gik ud for at samle brænde, idet hun hentede fyrretræsgrene fra en lille firkantet plantage, eller hun fandt havtjørn og lyngrafter. Da kong Kristian den Tiende engang var ved Bolbjerg, traf han en kvinde, der havde samlet et knippe brænde, han gav sig i samtale med hende og forærede hende 10 kr.; det var en stor oplevelse for kvinden.

Både ved Valbjerg og Bolbjerg var der rigeligt med blåbær, tranebær og revlinger, der blev plukket af kvinder og børn, det var en god hjælp til føde i hjemmet, og det gav en ekstra skilling at sælge dem i forretninger.

Hvor jorden kunne dyrkes, avlede man korn, så der kunne blive noget til mel til bagning og til malt til brygning af øl. Og folkene i de små hjem hjalp trofast hinanden. Skulle fx. møddingen køres ud, og man havde ingen hest, mødte hver mand med sin mogbor (trillebør), og så kom den sag snart i orden. Havde man i hjemmet, hvor arbejdet udførtes, rigeligt med afsmeltet levertran, fik hjælperne som vederlag noget af denne med hjem; i den mørke vinter hældtes tranen i en "skrabskæl", hvori sattes en væge, således fik man belysning. Fra de små hjem tog man på arbejde på de forskellige gårde; både mænd og kvinder tog ud i "klitkifterne" og slog lyng; taksten for at slå et læs lyng var 2 kr. Derhjemme var det gerne konen, der tærskede kornet, så kunne manden tage fat ude på gårdene.

Folk i Bolbjerg Huse havde et stort gode ved at have havet til nabo; for derfra vankede der mange gode fisk. Hummere kunne det betale sig at tage til Thisted med. En fisker satte hummerkasserne og sine træske på en trillebør, så kørte han på den måde de ca. 25 km til staden og tilbage igen. Vikingenaturer rejste sig kl. to om natten og tog ud til sildegarnene eller længere ud til torskekrogene. De kunne endda vende tilbage med godt humør og forsikre, at de havde været så langt ude, at de "kunn høre, når dje klokke gålt i Norge".

Der kunne nok være smalhans i et og andet hjem, der fortælles om en kone, at hun engang kun havde grovbrød (rugbrød) i huset; da hun døjede med at få det ned, gik hun med en hornske ud til et vandhul og søbede vand til. Flere træk fortæller om stor nøjsomhed. I et hjem ville to drenge på 4-5 år en morgen gå op og ind i spisekamret for at hente et stykke brød, de så da, at der var spildt en brun vædske på hylden. "Mør", sagde de, "der er spildt lidt sirup i spisekamret!" – "Nej, det er der da vel ikk? I må ikk røre ved det, før a kommer op!" Da så drengene forsigtigt ville røre ved den brune plet, var det ikke den ventede søde sirup, men bare en dråbe tran.

Beboerne i Bolbjerg-egnen blev sjældent syge. Måske havde den doktor ret, der kørte gennem sognet og sagde til sin kusk: "Her får folk sjældent brug for læge, for deres kålgårde er jo helt fyldt af grønkål!" Og blev de dårlige, klaredes det gerne med "en bjesk dram" (en maløwt dram eller perikonsdram). Kaffe skal være kommet sent til egnen, og ikke alle forstod, hvordan den skulle behandles, der påstås, at man i en gård hældte kogt vand på bønnerne, men lod det derefter løbe bort, og så søbede man grums et med skeer. I nogle hjem kaldte man kaffen "skrot", måske kom det af, at den stod og skrottede, inden den serveredes.

Således havde man mange særegne udtryk. Trekantede småkager med opbøjet kant blev kaldt "Krejbjergkwonner". Skulle en karl fæstes i en gård, hvor han havde tjent nogle år, og man godt ville beholde ham, kunne husbonden sige til ham allerede i juledagene: "Ja, Jens, du blywer da *kwar!*" Svarede karlen ja på dette, betød det, at han fra november det følgende år var fæstet et år frem i tiden. Skete der noget trist, der ikke havde ladet sig afværge, kunne man give det følgende skæbneudtryk: "Ånej! Men det var i Guds "buddi", te det skull ski!"

Når børnene fra Bolbjerg Huse skulle i skole, måtte de møde i Kæret skole. De søgte at forkorte den lange vej ved at gå uden om den limstensknoldede vej og sætte "twat" (tværs) over klitter og sumpe; var der for store vandpytter, bar de store børn de mindre over. Skolevæsenet i sognet er nu centraliseret, og i 1960 nedlagdes Kæret skole, og den er af lærer Børge Poulsen indrettet til internationalt mødested, til stævner og til kurser.

Som børnene fra Bolbjerg Huse ved at være hjælpsomme mod hinanden havde det skønt på skoleturen, havde de det også herligt derhjemme - både ved sommer og ved jul. Om sommeren kom der mange gæster til Bolbjerg, ligesom skyttefester og andre folkefester med kendte talere var rige oplevelser. Ved juletid, når snevinteren tit spærrede vej til omverdenen, blev der også en skøn tid. Et juletræ kunne vanskeligt skaffes; men man klarede sig med at plukke nogle rigtigt høje lyngtoppe, der blev bundet sammen i en lyngbuket, så havde man et dejligt, lille juletræ. Det blev pyntet med små lys, der var lavet af fårenes tælle, og de blev bundet fast med uldgarn.

Endvidere hængtes der små kulørte poser på, de var som regel lavet af det fine røde papir, der havde været om cikoriepakker. Skulle der "være vendt ved det", så der kunne blive et særlig flot juletræ, tog man den buskformede eneplante ind i stuen og pyntede den i lighed med lyngtoppene. Så dansede man for alvor "rundt om enebærbusk".

I år for 100 år siden besøgte digteren M. A. Goldschmidt Bolbjerg. Han fortæller om, hvordan der saves limsten ud af bjerget: Da vi nu bøjede om bjergets såkaldte sydside, stødte vi på den industri, der her benævnes ved "at gå til Bolbjerg". Mellem store, hvide blokke, der i hast så ud som marmor, stod en mand og savede limsten, så store, regelmæssige og smukke, at de syntes brugelige til et palads. Men der er kun afsætning til egnens folk, og det betaler sig dårligt "at gå til Bolbjerg".

Denne industri er forlængst forsvundet. I et hjem derude gemmes en velpudset limstenssav som et kært minde fra tiden. Og siden århundredskiftet er ca. 25 huse i sognet helt forsvundne. Men den flittige befolkning har taget fat på andre ting. Ved brødrene Nielsens teglværk på Kvolsbjerg havde 17-18 mand arbejde; man havde regnet med, at Thisted-Fjerritslev-banen kom lige der forbi, men

da det slog fejl, standsede virksomheden 1919. I mange år havde en halv snes mand arbejde ved et grusværk, hvor grus skulle harpes, og sten slås i skærver; men da 47 km kommunevej asfalteredes, standsede også dette arbejde. Men så har man søgt beskæftigelse ved dræningsarbejde og ved at bjerge tagrør på vejlerne. Tagrør er også nu en efterspurgt vare, især til tag på moderne villaer.

Bolbjerg-egnens limstensunderlag er en solid grundvold, der har bestået både i den tid, da de store ejendomme med frugtbar jord gav god afgrøde, og senere, da kampen måtte tages op mod klitternes vækst, om agerbruget skulle fortsætte, og da man måtte have andet erhverv ved siden af for at eksistere.

* * *

Gennem tiderne har Bolbjerg været et godt bolværk for vort land mod nordvest; det har sikkert for århundreder siden gået ud til den mærkelige kalkstensklippe Skarreklit, som man skal helt til Frankrigs kyst for at finde lighedspunkter til. Og Bolbjerg synes også at have været et solidt bolværk om en indre kraft: de mange hjem, hvori der er levet et sundt, et friskt og rigt menneskeliv.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1965, side 48-60).